

maktadır. Hz. Peygamber'den rivayet edilen ve hamd ile (bazı rivayetlere göre aynı zamanda besmele ile) başlamayan her önemli işin hayırsız ve bereketsiz olacağını belirten hadisin ve fiilî sünnetin etkisiyle olacaktır ki (Ebû Dâvûd, "Edeb", 18; İbn Mâce, "Nikâh", 19; Ebû Hâcer Muhammed Saîd Besyûnî, VI, 422-423) İslâmî gelenekte bütün ciddi işlerin başında besmele çekilip hamedilir; bitiminde de bütün başarı ve nimetleri lutfeden Allah'a yine hamd edilip şükürde bulunulur. Resûl-i Ekrem'in tavsiyeleri ve uygulamalarından olmak üzere konuşmalara, zikir ve dualara hamd cümlesiyle başlamak, yemeğe besmele ile başlayıp hamd ile bitirmek, aksırdıktan sonra hamedmek gerekir. Cuma hutbesinin her iki bölümü de hamd cümleleriyle başlar. İslâmî eserlerin ilk cümlelerini genellikle besmele ve hamdele oluşturur.

Zâhid Şakîk-ı Belhî, kemal derecesinde bir hamd'in üç kademesini şöyle ifade eder: Erişilen nimetin Allah'tan geldiğini bilmek, O'nun verdiği rızâ göstermek ve nimetinin gücü bedeninde bulunduğu sürece O'na âsi olmamak (Kurtubî, I, 94).

Kur'an-ı Kerîm hamd ile başlayıp Allah'a övgü, tâzim ve sığınma ifade eden cümlelerle bittiği gibi cennet ehlinin dualarının da "el-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn" cümlesiyle son bulacağı haber verilmektedir (Yûnus 10/10).

Hamd kavramı ile anlam ilişkisi içinde bulunan ve övmek mânasına gelen medih bazı hadislerde Allah'a nisbet edilmiştir (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "medh" md.). Hadislerde övülmeyi en çok sevenin Allah olduğu ve bu sebeple kendisini medhettiği ifade edilmiştir (Buhârî, "Tevhîd", 15, 20; Müslim, "Tevbe", 32-35). "Bir kimseyi iyi veya kötü vasıflarıyla yahut sadece iyi yönleriyle tanıtmak" mânasındaki senâ da Kur'an'da geçmemekle birlikte hamd ve övgü anlamında özellikle Hz. Peygamber'e ait birçok dua ve niyazda yer almıştır (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "senâ" md.). Resûl-i Ekrem'in her namazdan sonra, "Lâ ilâhe illallâhu vahdehü lâ şerîke leh" diye başlayan tehlîlinin devamında, "Nimet ve lutfkârlık da O'nun, güzel vasıflarla yâdedilmek de (senâ-i hasen) O'nundur" cümlelerinin bulunduğu kaydedilmektedir (*Müsned*, IV, 4, 5; Müslim, "Mesâcid", 139). Namazda okunan Sübhâneke'de, ayrıca Kunut dualarında da senâ kavramı yer almaktadır. Hz. Aîşe'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem teheccüd namazının secdesinde şu niyazda bulunurdu: "Allahım!

Gazabından rızâna, ukubetinden affına sığınırım, senden yine sana sığınırım. Seni gerektiği şekilde senâ edemem. Sen şüphe yok ki kendini senâ ettiğin gibisin" (Müslim, "Şalât", 222; Ebû Dâvûd, "Şalât", 148).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "hmd" md.; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "hmd" md.; *Lisânü'l-Arab*, "hmd", "şny" md.leri; *et-Ta'rifât*, "hamd" md.; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 359, 365-370; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 288-290; *Kâmus Tercümesi*, I, 1124-1125; Wensinck, *el-Mu'cem*, "hamd", "şükr", "senâ", "medh", "hammede" md.leri; a.mlf., *Miftâhu künûzi's-sünne*, s. 460; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "hmd", "nîme", "hayr" md.leri; *Müsned*, I, 281, 295; III, 127, 144, 239; IV, 4, 5; Buhârî, "Tevhîd", 15, 19, 20, 36, "Tefsîr", 17/5; Müslim, "İmân", 326, 327, "Zekât", 53, "Müsâfirîn", 84, "Tevbe", 32-35, "Mesâcid", 139, "Şalât", 222; Ebû Dâvûd, "Edeb", 18, "Şalât", 148; Tirmizî, "Kıyâme", 10, "Menâkıb", 1, "Şalât", 185, "Da'avât", 24; İbn Mâce, "Zühd", 37, "Nikâh", 19; Taberî, *Câmî'u'l-be-yân* (Bulak), I, 46-47; Mâtürîdî, *Te'vilât*, I, 12-14; İbn Fûrek, *el-Hudûd fi'l-uşûl* (nşr. M. A. S. Abdel Haleem, BSOAS, LIV/1 [1991] içinde), s. 11; Kuşeyrî, *et-Taḥbîr fi't-tezkîr* (nşr. İbrâhîm Besyûnî), Kahire 1968, s. 72-73; *Gazzâlî, İhyâ'*, Kahire, ts. (el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-kübârâ), IV, 80-141; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), I, 7-8; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetu'l-a'yûn*, s. 251-253; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtiḥu'l-gâyib*, I, 221, 227-228; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥât*, Kahire, ts. (Mektebetü's-Sekâfeti'd-dîniyye), IV, 286-287; Kurtubî, *el-Câmî'*, Beyrut 1408/1988, I, 94; İbn Teymiyye, *Mecmû'ü fetâvâ*, VIII, 378-379; Zebîdî, *İthâfû's-sâde*, I, 54; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, I, 70, 71, 75-76; VII, 79-80; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 56-62; Suad Yıldırım, *Kur'an'da Ulûhiyyet*, İstanbul 1987, s. 152-153; M. Saîd Besyûnî, *Mevsû'atü etrâfi'l-hadîs*, Beyrut 1410/1989, IV, 572-583; VI, 422-423.

BEKİR TOPALOĞLU

HAMDÂN b. HAMDÛN

(حمدان بن حمدون)

Hamdân b. Hamdûn
b. Hâris et-Tağlibî
(ö. 283/896'dan sonra)

Yaptığı savaşlarla
önemli bir askerî güç
haline getirdiği Hamdânîler'e
adını veren kumandan
(bk. HAMDÂNİLER).

HAMDÂN KARMAT

(حمدان قرمط)

(ö. 293/906)

Kûfe çevresinde yaşayan
ve kendi adına nisbetlenen
Karmatîler'in lideri
(bk. KARMATİLER).

HAMDÂN es-SÜLEMÎ

(حمدان السلمي)

Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yûsuf
b. Hâlid es-Sülemî
(ö. 264/878)

Hadis hâfızı.

182'de (798) doğdu. Nişâburlu olup baba tarafından Ezd, anne tarafından Süleym kabilesine mensuptur. İsmi farklı şekilde telaffuz edilmesiyle ortaya çıkan Hamdân lakabı ve Sülemî nisbesiyle tanınır. Âlî isnadlı hadis cüzüyle bilinen meşhur mutasavvî İbn Nüceyd (ö. 366/977) onun torunudur.

Hamdân öğrenimine Nişâbur'da başladı. Daha sonra tahsil için Bağdat, Kûfe, Basra, Hicaz, Yemen, Şam, Horasan, el-Cezîre gibi ilim merkezlerini dolaştı. Abdürrezzâk es-San'ânî, Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî, Ubeydullah b. Mûsâ el-Ab-sî, Ebû Müshir, Yahyâ b. Yahyâ en-Nisâbü'rî gibi âlimlerden hadis öğrendi ve Horasan'ın tanınmış muhaddislerinden biri oldu. Kendisinden de Buhârî (*el-Câmî'u's-şâhih*'in dışındaki eserlerinde), Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce gibi muhaddisler hadis rivayet ettiler.

Müslim ve Dârekutnî tarafından sika kabul edilen ve hocası Abdürrezzâk es-San'ânî'den *Şâhiyetü Hemmâm b. Münebbih*'i rivayet etmek suretiyle eserin günümüze ulaşmasını sağlayan Hamdân es-Sülemî'nin rivayetleri Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'nin *es-Sünen*'lerinde yer almaktadır.

Bazı kaynaklarda Hamdân es-Sülemî'nin bir kısım hadisleri ihtiva eden bir cüzünün bulunduğu belirtilmekteyse de (Kehhâle, II, 210) bu cüzün günümüze ulaşmış olmadığı bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dil*, II, 81; İbn Hibbân, *es-Sikâḥ*, VIII, 47; Haîl b. Abdullah b. Ahmed el-Halîlî, *el-İrşâd fi ma'rifeti 'ulemâ'i'l-hadîs* (nşr. M. Saîd b. Ömer İdrîs), Riyad 1409/1989, II, 812; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VII, 112; İbn Asâkir, *Târîḥu Dimaşk* (Amravî), VI, 106-110; İbnü'n-Salâh, *Ulûmü'l-hadîs*, s. 343-344; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-taleb*, III, 1262-1268; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 522-525; İbn Kudâme el-Makdisî, *'Ulemâ'ü'l-hadîs*, II, 255; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 565; a.mlf., *A'lâmü'n-nübe-lâ'*, XII, 384-388; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, I, 91-92; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, II, 210; Muhammed Hamidullah, *Muhtasar Hadis Târîhi ve Şahife-i Hemmam İbn Münebbih* (trc. Kemal Kuşçu), İstanbul 1967, s. 57-58, 67, 84; Abdülgaffâr Süleyman el-Bündârî v.dğr., *Mevsû'atü ricâli'l-kütübî't-tis'a*, Beyrut 1413/1993, I, 44, 389.

KEMAL SANDIKÇI